

Jak funguje a kdo řídí náš potravinový systém?

K tomu, abychom se mohli dosyta a podle našich představ najíst, je nutné propojit celou řadu míst na celém světě, a to nejen mezi sebou navzájem, ale také pomocí sítí zainteresovaných lidí (pěstitelů, překupníků, dopravců, výrobců, prodejců). Jídlo tak vytváří jakési „povrchy“ či „krajiny“ (v angličtině *foodscapes*), které mohou být tak malé jako náš talíř a jídelní stůl, nebo naopak dosahovat výrobních a obchodních aktivit nadnárodních firem (např. Nestlé), tedy globálního rozměru.

Lokální versus globální charakter potravinových krajín

Někdo by mohl namítnout, že většina těchto krajín je lokálních – vždyť jde o naši oblíbenou restauraci nebo oblíbený stánek s kávou, kde se zastavíme každé ráno cestou do práce; pracují zde místní lidé, kteří jídlo připravují a podávají. Opak je ale pravdou, většina jídla a pití, které dnes konzumujeme, pochází z velké dálky (Spilková, Šifta 2017). Je docela možné, že vaše dnešní snídaně obsahovala kávu z Mexika, kakao z Ghany či čaj z Indie, pomerančový džus pravděpodobně z brazilského koncentrátu, holandské sýry, německou šunku, polské máslo... možná alespoň houska či chléb byly z české pekárny. Naše strava je tedy výrazně globální, přivezená z různých míst celého světa do našeho obchodu. Navíc nás každý den tímto propojuje s mnoha vzdálenými lidmi a jejich prací, které neznáme, ale denně je ovlivňujeme svými nákupy.

Naší výhodou je, že si můžeme dovolit vést takový život a koupit si to, co nám chutná, včetně celkem luxusních a drahých potravin zdaleka. Paradoxem ale je, že i někteří z nejchudších lidí na světě jedí pšenici nebo rýži přivezenou do jejich země z opačného konce světa, nebo musí kupovat zpracované potraviny založené na evropských či amerických polotovarech. Alarmující také je, že mnoho chudých lidí ve světě žije blízko plantáží, kde jsou plodiny pěstovány, nebo u cest a přístavů, odkud jsou následně vypraveny na cestu k bohatým spotřebitelům. Tato produkce však míří k bohatším spotřebitelům a nechává za sebou mnoho těchto lidí, kteří si tak např. avokádo či mango z jejich bezprostředního okolí nemohou dovolit, protože je určené pro evropský či americký trh, a je tedy velmi

drahé. Většina potravinových krajín, se kterými se běžně stýkáme, je tedy globálního charakteru.

Globální charakter podvýživy a hladu

Vedle dlouhých cest, kterými cestuje námi konzumované jídlo, je zde ještě další problém potravinových krajín, který má také zjevné globální rysy. Počet obyvatel, kteří trpí podvýživou, se dlouhodobě pohybuje okolo 800 milionů (FAO 2018). Trpět podvýživou znamená, že nejméně po dobu jednoho roku člověk není schopen získat dostatek potravin pro pokrytí svých nutričních potřeb. Pro nás, kteří jsme nikdy hladem netrpěli, je tento stav jen těžko představitelný, a přesto jsme s ním díky naší spotřebě potravin také spojeni.

Značná část produktů v našich obchodech je vyrobena z nezpracovaných materiálů dovezených z rozvojových zemí. Tyto země jsou nezřídka závislé pouze na jedné hlavní exportní komoditě. V zemích globálního Jihu jsou navíc často u moci nestabilní vlády, míra korupce je vysoká a vymahatelnost práva mizivá. Zásadní část populace se potýká s extrémní chudobou, běžné je porušování lidských práv, včetně dětské či otrocké práce. Finální výrobky z těchto plodin se ale spotřebovávají především v zemích globálního Severu, tedy v Evropě a Severní Americe. Do hry vstupuje mezinárodní obchod a ten je nespravedlivý (viz *fotostrana*). Při nastavování pravidel mezinárodního obchodu mají silný hlas bohaté státy Severu a nadnárodní společnosti. Země globálního Jihu jsou závislé na vývozu primárních surovin a jejich průmysl se nerozvíjí. Jedním z důvodů jsou také ochranná opatření vnitřních trhů EU či USA, jako dovozní limity či celní eskalace (vyšší clo na zpracované produkty).

Jana Spilková

Univerzita Karlova,
Přírodovědecká fakulta,
katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje;
jana.spilkova@natur.cuni.cz

Poděkování

Příspěvek vznikl
v rámci projektu GAČR
č. 17-03796S s názvem
„Potraviny a město:
Geografie městského
zemědělství v českém
kontextu“.



Přílohu k článku
(schéma *Nejmocnější
nadnárodní společnosti
globálního potravinového
systému*) najdete na webu
Geografických rozhledů.



OBR. 1 Nestlé a Unilever jsou největšími světovými koncerny v potravinářském průmyslu. Uvedeny jsou příklady vybraných značek, které pod tyto koncerny patří a jejichž výrobky jsou součástí nabídky na českém trhu.

Abstract

Global food system: How does it work and who does it control?

This paper introduces the notion of global foodscapes, based on examples of global production of hunger and undernutrition, diverse movements of foodstuffs within the international trade settings or corporate food regime. It accentuates the role of geographers in dealing with serious problems and injustices brought by global operation of food systems, as well as calls for examining possibilities of change.

Korporátní potravinový režim

Hybatelem a vlastně i výsledkem této situace je tzv. zemědělství severního typu (severního, protože jeho počátky leží v zemích globálního Severu – USA, Japonsku a zemích západní Evropy). Tento typ zemědělské produkce je závislý na kvazi-průmyslovém způsobu obdělávání půdy. Vyžaduje rozsáhlé vstupy, jako jsou hnojiva (převážně umělá), jiná zemědělská chemie (např. pesticidy), zemědělská technika a placená práce. Do značné míry závisí na rozsáhlých podpůrných prostředcích a dotacích od vlád. Severní typ zemědělství ovlivňuje řada firem, které vyrábí tyto vstupy a nabízí různé služby, které jsou nutné k udržování tohoto způsobu zemědělství v chodu. Dále po proudu životního cyklu jídla jsou zpracovatelé a maloobchodníci, mnozí z nich operující na nadnárodní úrovni, kteří si mohou dovolit vytvářet tlak na farmáře a redukovat ceny. Ve jménu snižování nákladů potravinářské výroby a distribuce tak dochází k utlačování nižších článků výrobního procesu, často i za cenu ničení životního prostředí a zhoršení životních podmínek lidí, kteří na nižších úrovních tohoto systému pracují.

Tyto velké, často nadnárodní, firmy hrají v globálních potravinových krajinách klíčovou roli. McMichael (2005) hovoří dokonce o korporátním potravinovém režimu, který je vlastně celý organizován v rámci těchto firem a v jejich prospěch. Tento systém je ovládán nadnárodními korporacemi zahrnujícími dodavatele potravinové chemie (BASF AG, DuPont), výrobce zemědělské mechanizace (John Deere, Kubota), zpracovatelské firmy (Nestlé, Unilever) a maloobchodní řetězce (Tesco, Walmart).

S takto silnými firmami pak kooperují vlády jednotlivých zemí, vytvářejí jim podmínky pro jejich profitabilní podnikání a stabilitu celého systému. Výsledkem je globální potravinová krajina zcela formovaná korporátním sektorem.

Závěr

Z pohledu geografa je tedy velmi zajímavé studovat tyto potravinové krajiny, kriticky je hodnotit a soustředit se na řadu nejen problematických, ale také do budoucna slibných rysů vyplývajících z komplexní povahy sociálních procesů, které se denně spojují k tomu, aby se jídlo dostalo na náš stůl a do našeho žaludku. Fraser (2017) apeluje na roli geografie ve smyslu zviditelnění spotřebitelů, dělníků, žen, migrantů v produkci potravin a jejich hlasů. V nahlížení globálních potravinových krajin je nutné řešit vážné problémy a nerovnosti, které v nich vznikají, stejně tak jako možnosti rozvoje znevýhodněných částí světa.

Literatura a zdroje dat

- FRASER, A. (2017): Global foodscapes. Routledge, Londýn.
 MCMICHAEL, P. (2005): Global development and the corporate food regime. New directions in the sociology of global development: Research in rural sociology and development, 11, 269–303.
 SPILKOVÁ, J., ŠIFTA, M. (2017): Geografie jídla, jídlo v geografii. Geografické rozhledy, 26(5), 10–11.
 FAO (2018): How close are we to #ZeroHunger? <http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en> (15. 1. 2018).



Globální systémy

Kdo vládne globálním systémům?

Cesta kolem světa za 28 dní

Cesko jako malá laboratoř mezinárodní migrace

4

Tento soubor (článek) je vlastnictvím časopisu Geografické rozhledy a podléhá právní ochraně. ■ Vydavatel i nakladatel časopisu si vyhrazují právo článek zveřejňovat na webových stránkách a sociálních sítích časopisu za účelem propagace časopisu. ■ Dílo není určeno ke komerčnímu využití. Smí se šířit, pokud jsou korektně uvedeny údaje o autorovi, článku a jako zdroj citován časopis Geografické rozhledy.